

ДЕЛОВНИТЕ ЗАЕДНИЦИ И ЕКО-ЕТИЧКИТЕ СТАНДАРДИ¹

Она што не е добро за кошницата пчели, не е добро ни за пчелата.

- Марко Аврелиј

Иако човекот е природно суштество, до минатиот век тој не размислувал многу еко-етички за природата, во која почнаа да се чувствуваат последиците од безмерното трошење на ресурсите, од масовната индустријализација и од неконтролираното загадување. Тоа е така затоа што индустриското општество во кое живее човекот не ја зеде в предвид вредноста на целината на природниот систем - Стварите и битијата во природата немаат сопствена вредност, туку само вредност за нас! Тоа направи да животот стане потежок за живеење, а прашањето на опстанокот виси над секоја глава. Па така, проблемите поврзани со односот на човекот кон природата добија глобални размери. Во таа смисла, состојбите во животната средина и еколошката криза се почесто во центарот на вниманието не само на научните истражувања, туку и на пошироката јавност. “Еколошката криза е длабоко навлезена во развојот на модерната цивилизација загрозувајќи го функционирањето на биосферата, но и на општествата во целина, со што се доведува во прашање опстанокот на човекот, и како природно и како социјално битие”.² Свеста за опстанокот на земјата, на човекот и на останатиот жив свет, како и опстанокот на природата, вели дека е дојдено времето кога човекот мора да се преиспита себе си за се она што прави непромислено и на штета на себе си и на природата.

Спротивно на ова, кон крајот на 19 век многу футуролози прогнозираше дека во минатиот век, во 20 век, голем број од проблемите на човештвото ќе бидат разрешени и дека ќе се појави вистински напредок кој ќе создаде нов вид на утопија на земјата. Меѓу прогнозите кои се остварија се појавуваат: телефонот, телеграфот, железницата, автомобилите, електричната енергија, слободната трговија и либерализацијата на пазарот, новиот начин на производство кој доведе до ефикасно, механизирано, модерно индустриско општество кое истовремено е и најпродуктивно... Во таа смисла, луѓето никогаш немале можност за создавање на богатства како што е случајот во последните

¹ Кратка верзија од овој прилог, под ист наслов, изворно е презентирани на интернационалниот симпозиум “Биоетиката и новата епоха” организиран од Хрватското философско и биоетичко друштво на 12.6.2006 година во Мали Лошињ, Р.Хрватска.

² Илија Ацески, *Социјална екологија*, Филозофски факултет, Скопје, 2000, стр.29.

150 години, по индустриската револуција. Но, во исто време, никогаш досега ниедна индустрија, бизнис, не направил таква штета или ја нарушил така еколошката рамнотежа на својата околина како оваа досега, иако свеста за опасноста која ја предизвикува индустрискиот начин на производство, за кој е карактеристичен брзиот економски развој, се јавува уште на почетокот на индустријализацијата и урбанизацијата.³ Со други зборови, промените што доминираат во нашата цивилизација од поново време датираат во својата најзлостна форма од Индустриската револуција. Истите можат да се сумираат како:⁴

1. ние сме против нашата средина;
2. ние сме против другите луѓе;
3. единката (или индивидуалната компанија или одделна нација) е најважното...

Историја на последниот век призна дека овие идеи едноставно се покажаа како погрешни преку големите, но на крајот деструктивни, постигања на нашата технологија и индустрија. Никој не помисли се можни светски војни, загадување, атмосферско оружје, т.е. темните страни на 20 век. Исто така тие изгледаат погрешни и според модерната еколошка теорија. Суштеството што ја победува својата околина се уништува себе си!⁵

Со појавата на индустрискиот начин на производство се случил радикален пресврт во односот на човекот спрема останатиот жив свет и спрема природата воопшто. Човекот станал центар на случувањата. Експанзијата на индустрискиот систем започнала да се шири со огромна брзина и да окупира, колонизира, да менува, искористува, особено загадува и уништува. Појавата на индустрискиот начин на производство ја зголеми човечката моќ над природата, но во исто време понудил и повисок степен на деструкција и расипништво. Затоа, загрозеноста на животната средина треба да се лоцира и да се обиде да се разреши во системот на вредности и нивната примена, културата на живеењето, политиката, правната регулатива, но особено и во економската сфера, во делот на дејствувањето на деловните заедници, доколку се сака да се допре до корените на можните промени во позитивна насока.

Во оваа смисла, денешниот предизвик на човекот е како да се осмисли економскиот развој кој ќе биде доволен да ги задоволи потребите на сите луѓе на планетата, а во исто време да се стопира уништувањето на природните еко-системи, т.е. да се намали или сведе на разумна мера загадувањето на средината. Се работи за

³ Подетално за несовпадливоста на економијата со екологијата погледни во теоријата на англискиот економист А.Маршал за концептот на екстерна економија и дисекономија.

⁴ Грегори Батесон, *Чекори кон екологија на умот*, Ballantine Books, New York, 1972, pp.134

⁵ Грегори Батесон, *Чекори кон екологија на умот*, Ballantine Books, New York, 1972, pp.29

осмислување на една “еколошка економија” како најитно прашање. Затоа на деловната заедница, на оние кои учествуваат во неа, им се неопходни нови и пошироки перспективи. Неопходно е повторно проценување на целосната перспектива кога зборуваме за продуктивноста како и за се друго на полето на бизнисот! Ова треба да е прагматично, но и етички - прагматизмот треба да биде балансиран со *холистичкото размислување* за целината на светот и на општите закони на животот, т.е. од етиката и екологијата, но не како квиетистички пристап на сомилост и сочувство, туку преку активно осознавање, поттикнување, поправање на состојбите - преку етиката основа на еколошката свест и акција. Прагматичниот став кој обично се карактеризира како ориентиран за резултати и желба за промени, не секогаш се поистоветува со широкогледоста или етиката свест. Затоа, треба подлабоко да се навлезе во етиката и екологијата затоа што краткорочните успеси по цена на етичките и еколошките принципи, долгорочно се економски непостојани. Треба да се создаваат деловни заедници кои покрај профитот ќе се раководат и од етичките нормативи, а истовремено ќе поведат и сметка за животната средина. Нефункционална е тезата дека “во деловните заедници треба да преовладува натпреварувачка природа која не само што луѓето ќе ги тера еден против друг, туку и човештвото ќе го тера против природниот свет - како што луѓето се претворени во стока, така и секој дел од природата е претворен во стока, ресурс кој може неодговорно да се преработува и продава”.⁶ Денес е формирана посебна дисциплина која директно ги проучува феномените поврзани со екологијата и економијата - “економија на средината” која се обидува да даде помирливи одговори на конфликтот меѓу економијата и еко-системите, решенија кои ќе ја надминат инкопатибилноста меѓу економските и еколошките принципи на “стабилност” како предуслов за одржливост на еколошкиот систем и економскиот принцип на “растеж како инхерентна логика на економскиот систем”.⁷

Резултатите од брзиот технолошки и стопански развој и од неразбирливата и неразумна промена на рамнотежа во природата преку исцрпување на ресурсите и загадувањето, т.е. нејзиното пљачкосување, се видливи. Производството кое е исклучиво засновано на профит, моќ и престиж се претвора во една од најзастрашувачките причини за уништување на природата. Суштината на проблемот е содржана во еколошката кратковидност и алчност на оние кои поседуваат економска и

⁶ M. Bookchin, *Prema ekoloskom resenju*, Beograd, 1982, str. 43.

⁷ Подетално види кај G.A.Cole, *Management-Theory and practice*, DP Publications Ltd, London, 1993, pp.223-297.

политичка моќ и кои главно се преокупирани со економскиот пораст - мотивирани од вредностите кои се базираат на профитот.⁸ Во суштина сите се убедени дека основна цел на економското дејствување е профитот и корисноста, но не е сосема јасно дали и по цена на прекумерен, континуиран и расипнички раст и искористување на природните ресурси кој би довел до катастрофа. Во таа смисла, не постои бизнис кој може да добие кредибилитет која како единствена цел си го има поставено профитот. Во нашето современо информатичко општество, учиме за деловните етички стандарди и активности многу брзо. Добиваме се повеќе информации за активностите на бизнисот и индустријата, т.е. за локалните и општите последици. Тоа бара да бизнисот и индустријата следат одредени етички и еколошки базични стандарди во оценката и дејствувањето. Од огромно значење е да се прошири еколошко-етичката перцепција во деловните заедници. Компаниите покрај чисто профитабилната мотивација треба да имаат и една алтруистичка цел. Потребна е способност за холистичко размислување и способност за перцепција на себе и на компанијата од друг агол, како дел од еден поголем систем. Во бизнисот, покрај основните шест интересни групи, највисока треба да биде една инстанца која ќе ги надминува останатите. Се работи за *човештвото* кое бара повисок степен на морална оценка - иднината е под страшна закана. Оттука, *еко-етичкиот систем*, како осма целина треба да има највисок приоритет, т.е. грижата за општата заштита на средината судирајќи се со пониската форма на краткорочни деловни можности треба секогаш да биде првенствена. За формулирање на предностите за донесување одлуки, примарна секогаш треба да биде долгорочната грижа за околината, т.е. при формулацијата на приоритетите за донесување одлуки, мора широките интереси на околината да преовладуваат пред сите останати. Мора да се појави прогресија од тесногледите размислувања за околината кон пошироки еколошки перцепции. Во тој контекст се нуди следната повисока форма на стандарди, кои се сознанија на екологијата и пораки на еколошката етика кои спаѓаат меѓу најважните елементи на новата биоетичка свест и однесување на човекот:

1. треба да се делува на начин според кој бизнисот нема да претставува опасност за непрекинато постоење на човештвото и унижување на личноста како највисокиот дострел на животот;
2. при водењето бизнис треба да се заштити и унапреди животот како начин на постоење;

⁸ Поопширно види кај Андре Горз, *Екологија и политика*, Просвета, Белград, 1982, стр.83-120 и стр.144-160.

3. водењето бизнис не значи уништување на природата заради профитот како повисока цел, туку нејзино разбирање како единствена основа на живот на земјата без која се губи смислата на било кое дејствување;
4. водење на бизнис на начин според кој по никоја цена нема да се загрози биолошката разновидност, туку ќе се чува животот, а од човекот ќе се бара одговорност во неговата заштита;

Денес човештвото е соочено со најголемиот предизвик досега - да ја спаси природата од неповратно уништување. Човекот ја наруши природната рамнотежа до катастрофални граници, преку постапките кои се граничат со лудост. Затоа е потребно повторно да се култивира неговиот однос до граници преку кои е недозволено било каква постапка која ќе значи натамошно штетно влијание. За таа цел, подолго време најголемо внимание е насочено на деловните заедници - како загадувачи и двигатели на незапирливиот растеж. Работењето на деловните заедници мора да се измени во попријателска насока кон природата затоа што во спротивно се намалува квалитетот на животот и се загрозува опстанокот на сите нас. Реорганизацијата заснована на притисок е невозможна затоа што бизнисот и индустријата се тешки за перцепција, со нејасни и нестабилни модели на сопственост како и дифузно производство. Тие само ги содржат техничките и економските компоненти потребни за реконструкцијата. Спроведувањето на активностите по наредба е многу потешко, понеприфатливо, понеефикасно и понепостојно од самосвесните активности. Но оние кои го раководат, управуваат со него се поподложни на моралните проценки во своите одлуки кои имаат далеку поефикасно дејство - целосна одговорност за ефектите врз околината. Се работи за категоријата управувачката функција - менаџментот. Во вакви услови, философијата на менаџментот има висока постојаност. Во ова време на драматични и брзи промени на пазарот, политиката на менаџментот е многу поважна од било кога до сега. Добро координирани и лојални тимови на менаџментот се предуслов за успех. Затоа, прашањето е дали е можно да се направи реорганизација без притисок и наредби, по пат на етичко и еколошко освестување како мотивација и движечка сила, како развивање и негување во практиката на една етичка категорија - одговорноста кај управувачкиот дел на деловната заедница?

Доколку деловните цели во исто време се ориентирани и кон заштитата на средината, а притоа се профитабилни, тоа треба да се надгради. Доколку е спротивно, во ова сценарио никој не може да си дозволи да чека, да ја префрли вината на било кој, профитот да го постави за единствено валиден додека постелката на животот

(природата) се остави на сопствена регенерација која повеќе не е можна. Мора етичките стандарди во деловните заедници да бидат носители на една сеопфатна етика на животот. Тоа е така затоа што сите ја имаат одговорноста, сите имаат влијание, сите имаат интерес за развој на бизнис кој треба да биде насочен кон зачувување на средината во најширока еколошка смисла. Во оваа смисла потребна е една нова етика на одговорноста на човекот за заштита на природата како што ја дефинираше Ханс Јонас, “етика за солидарноста на човекот со органскиот свет, така што во обврската за иднината на човековото колективно однесување во услови на техничка цивилизација би била јасно содржана и иднината на природата”.⁹ Во спротивно, чуму заработеното ако нема услови за живот во кој истото ќе се инвестира и зголеми, ако се уништат условите на сопственото живеење низ кое стекнатото ќе се пројави!? Човекот мора, пред се најмногу во деловните заедници, да се држи до етичките принципи на својата природна животна средина за да добие правилни импликации за поширока и систематска перспектива на бизнисот, а воопшто и животот.

Заклучно, бизнисот и индустријата треба да следат одредени вечни етички основни стандарди. За формулирање на предностите за донесување одлуки, секогаш примарна е долгорочната грижа за околината. При формулацијата на приоритетите за донесување одлуки, мора широките интереси на околината да преовладуваат пред сите останати. Затоа 4-те претходно споменати стандарди се земаат како повисока инстанца. Но, и покрај тоа што се ова повисоки стандарди за деловни активности, тие не ги занемаруваат пониските стандарди како што се концентрација во решавањето на еколошките проблеми, позитивен пристап кон животната средина, подигање на ниското ниво на еколошка свест на луѓето, отфрлање на индолентноста и надополнување на недостигот на определба и на настојчивост да се прават вистински работи за заштита на природата... Уште повеќе, тие индицираат како стандардите треба да делуваат или да бидат рангирани како приоритети зошто фактот е едноставен: “Влијанието на индустрискиот развој врз околината предизвика суштински промени кои се видливи во секој нејзин дел. Индустрискиот систем агресивно ја зафаќа природната средина и постепено ја менува и уништува”.¹⁰ Затоа, време е да се направи освестувањето и да се започне со дејствување согласно еко-етичките стандарди, да се допре до корените на животот, а притоа истите да не се уништат. Впрочем, “екологијата како етика на комуницирање на луѓето со својата околина и меѓу себе, не потсетува дека треба да се

⁹ Денко Скаловски, *Етика на одговорноста*, Бигос, Скопје, 2005, стр.111.

¹⁰ Herbert Grul, *Jedna planeta je opljackana*, Prosveta, Beograd, 1985, str. 98.

завземеме за поправање на состојбата на природата, на нашата основа на постоењето. Оваа шанса не смее да се испушти, духовното слепило да надвлее над разумот, а еколошката револуција да се умртви заради деспотизмот на негрижливите!”¹¹

THE BUSSINES UNITS AND ECO-ETHICAL STANDARDS

Today, the mankind is confronting with the biggest challenge till now – to save the nature from irreversible destroying. For this purpose, for a long time, the biggest attention is steered toward business units – as polluters and indicators of unstoppable grow. The question is: Can we do any kind of reorganization in these units without pressure and commands, with ethical and ecological awakens as a motivation and active power?

For this aim we need to reinvestigate the whole perspective when we speak about the productivity and other things on the field of business! This must be pragmatic and also ethical – the pragmatism must be balanced with holistic thinking. In this meaning, the business and industry must follow certain ethical and ecological standards in evaluation and acting. These standards in business community must be bearers of one wholeness ethics of life.

¹¹ Кирил Темков, *Од секоја страна*, ЛЕАП - Инфо, бр. 6, Скопје, 2003, стр.2.